

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 26ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1974

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ ΝΟΒΑ

Με βαθειά συγκίνηση ανέρχομαι στο Βήμα τούτο, αναλογιζόμενος ότι θα αντικρύσω την αίθουσα, όπου το Ἀκαδημαϊκό μας ἄδυτο, χωρίς τὸ βλέμμα μου νὰ συναντήση, στὴ θέσι πὸν προτιμοῦσε νὰ κάθεται, τὸν ἀλησμόνητο Συνάδελφο Ἡλία Βενέζη, μὲ τὴν πάντοτε ζωντανή, χαμογελαστή καὶ ἀξιαγάπητη παρουσία του.

Τὸ κενὸ πὸν μᾶς ἄφησε χαίνει μεγάλο καὶ δυσαναπλήρωτο. Βαρεῖα ὑπῆρξεν ἡ ἀπώλεια καὶ τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς λογοτεχνικῆς οἰκογενείας καὶ τῆς Πατρίδος ὅλης, μὲ τὴν πρόωρο ἀποδημία του στὴν Αἰωνιότητα. Ἡ θέσι του στὴ σύγχρονη Ἑλληνικὴ Γραμματεία ἦταν προέχουσα. Κ' ἡ ἀπώλεια εἶναι ἀκόμη πιὸ αἰσθητή, γιατί δὲν ἔλειψεν ἀπὸ ἀνάμεσά μας ἕνας πνευματικὸς δημιουργὸς ἀναμφισβήτητης ἀξίας, ἔλειψε κ' ἕνας προσφιλὴς ἄνθρωπος γεμᾶτος ζωῆ, ἐγκαρδιότητα, συναδελφοσύνη, ἀξιοπρέπεια. Ἐλειψεν ἕνας χαρακτήρας μὲ αὐστηρὰ σφυρηλατημένο ἦθος. Ἐλειψεν ἕνας Ἑλληνας μὲ φλογερὸ πατριωτισμὸ, μὲ στίλβουσαν ἀρετή. Μιὰ ὀλοκληρωμένη ὕπαρξι μὲ θερμὴν ἐσωτερικὴν ἐστία, μὲ ἰριδίζουσαν ἐξωτερικὴν ἀκτινοβολία...

Εἶχα τὴν εὐχάριστην εὐκαιρία ν' ἀσχοληθῶ μὲ τὴν πνευματικὴ φυσιογνωμία τοῦ Βενέζη, ὅταν ἀπολάμβανε ἀκόμη τὴν τόσον προσφιλή του χαρὰ τῆς ζωῆς. Μοῦ ἔλαχεν ἡ τιμὴ νὰ κάμω ἐγὼ τὴν εἰσήγησι γιὰ τὴν ἐκλογή του στὴν Ἀκαδημία τὸ 1957. Καὶ τώρα τελευταία, ὅταν ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος «Παρασσοῦς» τίμησε σὲ σειρά διαλέξεων τοὺς Μικρασιάτες Λογοτέχνες μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν πενήντα χρόνων ἀπὸ τὴν Μικρασιατικὴν Καταστροφή, σ' ἐμένα ἔλαχε καὶ πάλιν ὁ κλῆρος νὰ μιλήσω γιὰ τὸν Βενέζη. Κλῆρος, στὴν περίπτωσι αὐτῆ, ὄχι τόσον εὐχάριστος. Γιατὶ ὁ πρόσχαρος ἐκεῖνος Συνάδελφος πάλευε τραγικὰ μὲ τὴν ἀπηνῆ μοῖρα του καὶ ἡ ζωὴ του εἶχε πάρει πιά, ἀνεπανόρθωτα φεῦ!, τὴ γεῦσι τοῦ θανάτου. Τὸ πικρὸ μας

προαίσθημα δὲν μπορεῖ παρὰ τὰ ἦταν καὶ δικό του προαίσθημα, ὅσο κι ἂν τὸ συγκά-
λυπτε μὲ τὴν ἥρωικὴ ἐνατένισι τῆς νόσου. Εἶχα μιὰ συγκινητικὴ περὶ τούτου ἐνδει-
ξι, ὅταν πληροφορήθηκα ὅτι ἐκδήλωσε τότε τονισμένο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ πῶς εἶχε
διεξαχθῆ ἢ γιορτῆ ἐκείνη τοῦ «Παρασσοῦ» — ἂν εἶχε συγκεντρωθῆ πολὺ κοινό,
ἂν παρακολούθησε προσεχτικὰ τὴν ὁμιλία, ἂν ὑπῆρξε μέθεξι, ἂν διάβασαν καλὰ τὰ
ἀποσπάσματα τῶν ἔργων του οἱ προσκληθέντες πρὸς τοῦτο ἠθοποιοὶ Σαπφῶ Ζεμ-
πέλη καὶ Κώστας Καστανᾶς. Ἄλοίμονο ! Ἡ τελετὴ ἐκείνη ἦταν ἓνας ἀνομολόγητος
ἀποχαιρετισμός, ἦταν ἓνα βουβὸ προανάκρουσμα ἀπὸ τὸ νεκρῶσιμο ἐμβατήριο,
ποῦ ἐτοιμάζανε γι αὐτὸν οἱ ἀδελφικὲς του Αἰολικὲς Μοῦσες. . .

Ὁ ἥρωισμὸς μὲ τὸν ὅποιον ὁ Ἡλίας Βενέζης ἀντιμετώπιζεν ἐπὶ μακρὸν
χρόνον τὸ ἐπερχόμενο μὲ ὀδνηρὰ μηνύματα τέλος, ἦταν ἀδευτέρως ! Ἡ ψυχικὴ
του δύναμι στάθηκε ἀκατάβλητη, σχεδὸν ὑπεράνθρωπη. Φαντασθῆτε ὅτι καθ' ὅλη
τὴν διάρκεια τοῦ μαρτυρίου του ποτὲ δὲν ξεστόμισε φθόγγον πόνου ἢ λέξι παραπό-
νου στὴν προσφιλῆ του σύζυγο, ποῦ ἄγρυπνα τοῦ παραστεκότανε νύχτα - μέρα,
συμπνίγοντας τὸν δικό της φόβον μὲ τὴν ἔμφυτη ἀντίδρασι τῆς ἐλπίδας. . . Τὴν ἀγα-
πητὴ Κυρία Σταυρίτσα Βενέζη, ποῦ ὁ ψυχικὸς της σπαραγμὸς εἶναι ἀκόμη τόσο
μεγάλος, ὥστε δὲ βρῆκε τὴν δύναμι νὰ παραστῆ ἀπόψε στὸ Φιλολογικὸ του ἐδῶ Μνη-
μόσυνο. Ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὴν κόρη της Ἄννα Κοσμετάτου καὶ τὴν ἀδελφὴν του
Λέια Ἀθανασίου.

Ἀναλογισθῆτε τὸν ὀλοζώντανον καὶ πασίχαρον αὐτὸν ἄνθρωπον, ποῦ ἤξερε
καλὰ ὅτι πολλὰ εἶχεν ἀκόμη νὰ πάρη καὶ νὰ δώση στὸν ἀλληλόχρεον λογαριασμό
του μὲ τὴ ζωὴ, καὶ ὅμως μάντενε ὅτι πολὺ σύντομα θὰ μείνουν ἀνεξόφλητα καὶ τὸ
λαβεῖν του καὶ τὸ δοῦναι του. . . Δὲν πρέπει νὰ μείνη ἀπαρατήρητο, ἀκατάγραφο
καὶ ἀνεγκωμίαστο ἀπὸ τοὺς βιογράφους του, τὸ ὑψηλὸ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ του
σθένος, τὸ ἀκατάβλητο ἠθικὸ του δυναμικὸ κατέναντι στὸ ἀποτρόπαιον φάσμα τῆς
φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου.

Τὸν εἶχα ἐπισκεφθῆ ἄρρωστο καὶ στὸ σπῆτι του καὶ στὸ νοσοκομεῖο. Στὸ
σπῆτι του ἐμφανίστηκε τραυματισμένος, ἀλλὰ μὲ ἀτσάκιστα ὄλα σχεδὸν τὰ ἄλλα
γνώριμα χαρακτηριστικὰ τοῦ παρουσιαστικοῦ του. Ἡ κίνησί του διατηροῦσε ὅλη
τὴν συνηθισμένη του ὀρμή. Μοῦ ζητοῦσε πληροφορίες, πότε μὲ λίγα, δύσκολα ἀκούο-
μενα, λόγια, πότε μὲ γραπτὲς σημειώσεις, γιὰ ὅσα ζητήματα τὸν ἐνδιαφέρανε ἀπὸ
τις ἐργασίες τῆς Ἀκαδημίας κι ἀπὸ τὴν λογοτεχνικὴ, γενικώτερα, ζωὴ. Ὅταν ἢ
ἀπάντησι τὸν ἱκανοποιοῦσε ἐκδήλωνε τὴν χαρὰ του μὲ ζωηρὲς ἐγκριτικὲς χειρονο-
μίες. Ὅταν δὲν τὸν ἱκανοποιοῦσε, οἱ χειρονομίες του ἦταν ἔντονα ἀποδοκιμαστικὲς.
Τὰ γαλανά μάτια του διατηροῦσαν ὅλη τους τὴν γλυκεῖα φλόγα, ποῦ ξεχύνονταν ἀπὸ
τοὺς ἰσχυροὺς φακοὺς σὰν ἡμερῆ λάβα. Καεῖς δὲν θὰ μπορούσε νὰ πειστῆ ὅτι πολὺ

πλησίον σ' ἐκεῖνα τὰ δλοζώντανα μάτια ἐλλόχευε τὸ ἀπαίσιο συνεργεῖο τοῦ θανάτου...

Στὸ Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐρυθροῦ Στανροῦ τὸν εἶχαν μεταφέρει τὴν προηγούμενη νύχτα, σὲ κατάστασι ἀμέσου κινδύνου (ὅπως μοῦ εἶχεν ἐξηγήσει ὁ ἰατρός κ. Νασούφης). Ἦταν μεσημέρι ὅταν τὸν εἶδα. Εἶχεν ὑψωμένα τὰ γόνατά του στὸ κρεβάτι καὶ διόρθωνε τὰ δοκίμια τοῦ τελευταίου βιβλίου πὸν τύπωνε... Δὲν ἴσχυαν νὰ τὸν ἐνοχλήσουν τὰ μακάβρια θροῖσματα τῶν νυκτερίδων τοῦ Χάρου, πὸν μολαταῦτα φτεροκοποῦσαν ἀμείλιχτα ἐκεῖ γύρω του...

Προτοῦ ἐπιχειρήσω τὴν σκιαγράφησι τῆς ἠθικῆς φυσιογνωμίας του καὶ τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς λογοτεχνικῆς παραγωγῆς του, θεωρῶ χρήσιμο νὰ παραθέσω μερικὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα ἀπαραίτητα, γιὰ νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ μορφή του. (Τὰ δανείζομαι ἀπὸ τὰ «Αἰολικὰ Γράμματα» τοῦ κ. Γ. Βαλέτα καὶ σχετικὴν ὁμιλίαν τοῦ κ. Χρ. Σολομωνίδου).

Ὁ Ἡλίας Βενέζης γεννήθηκε στὶς 4 τοῦ Μάρτη 1904 στὶς Κυδωνίες, τὸ Ἀἶβαλί, τῆς Αἰολικῆς Μικρασιατικῆς ἀκρογιαλιᾶς. Πέθανε στὴν Ἀθήνα στὶς 3 Αὐγούστου 1973. Τὸ πραγματικὸ του ἐπώνυμο ἦταν Ἡλίας Μέλλος. Στὴ μικρὴ του νιότη τὸ Ἡλίας εἶχε γίνει χαϊδευτικὰ Λέλος. Καὶ ὑπάρχοντων πρωτόλειά του ὑπογραμμένα, Λέλος Μέλλος. Ἡ οἰκογένειά του — οἱ Βενέζηδες — κατάγονταν ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία. Ἡ Εἰμαρμένη τοὺς ὀδήγησε νὰ συναποτελέσουν μέρος στὸ πανελληνικὸ ἀπάνθισμα πὸν συγκρότησε τὴν δυναμικὴ καὶ προοδευτικὴ κοινωνία τῶν ἀρχοντικῶν Κυδωνιῶν, ἡ ὁποία ἀριθμοῦσε 35.000 Ἕλληνες καὶ δεκάδες μόνον Τούρκων!

Ὁ πατέρας του Μιχαὴλ πῆρε ἐκεῖ τὸ ἐπώνυμο Μέλλος καὶ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρχοντες τῶν Κυδωνιῶν, σοβαρὸς, συνετός, φιλόρθρησκος, ἄνθρωπος μὲ συνειδητὸ πατριωτισμὸ. Ἡ μητέρα του Βασιλικὴ ἦταν τὸ γένος Μπιμπέλα. Εἶχε πνευματικὴ οἰκογενειακὴ παράδοσι, ἐκφρασμένη ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ της Πάνο, καὶ στάθηκε πραγματικὴ ἡρώιδα σ' ὅλες τὶς οἰκογενειακὰς της περιπέτειες. Ἀπόχτησαν ἑφτά παιδιὰ: Ἀνθίππη, Σοφία, Ἀρτεμι, Ἀγάπη, Ἐλένη, Ἡλίας καὶ Θάνας. Στὸν Πρῶτο Παγκόσμιον Πόλεμον (1914 - 1918), ὅταν ἄρχισαν οἱ ἀπάνθρωποι διωγμοὶ τῶν Ἑλλήνων στὰ Μικρασιατικὰ παράλια, ἡ μητέρα πῆρε τὰ παιδιὰ καὶ πρόσφυγε στὴ γειτονικὴ Μυτιλήνη. Ὁ πατέρας μὲ τὴν κόρη του Ἀγάπη παρέμειναν, ἀλλὰ γρήγορα ὀδηγήθηκαν ὀμηροὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀνατολῆς, μαζὶ μὲ ἄλλους 773.850 Ἕλληνες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐγύρισαν πίσω μόνον 132.841! Τοὺς ἄλλους ὅλους τοὺς κατάπιαν τὰ ὑψίπεδα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Κυδωνίες εἶχαν τότε ἀπονεκρωθῇ. Χρονογράφος τῆς ἐποχῆς γράφει ὅτι εἶχαν μεταβληθῇ σὲ «σκελετούπολι», ὅπου «μᾶλλον σκιαὶ ἢ ζῶσαι ὑπάρξεις ἐκινουῦντο».

Ὁ πατέρας του κ' ἡ ἀδελφή του ἦταν μέσα στὸ 1/4 τῶν Ἑλλήνων πὸν γύ-

ρισαν ζωντανοὶ ἀπὸ τὰ μαρτύρια τοῦ ἔκτοπισμοῦ, μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς ἀνακωχῆς τοῦ Μούδρου. Πῆρε τὴν οἰκογένειά του (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μικρὴ Ἄρτεμι, πὸν εἶχε πεθάνει στὸ μεταξὺ) καὶ ξαναπῆγαν τὸ 1919 στὶς Κυδωνίες, ὅπου ἕως τὸ 1922 ἔζησαν, μπορεῖ νὰ εἰπῆ κανεὶς, εὐτυχησμένοι. Ὁ Ἡλίας εἶχε σπουδάσει στὸ Γυμνάσιο Μοντιλιήρης. Μολονότι δούλευε τὴ νύχτα γιὰ τὸν ἐπιούσιο στὸ φοῦδρο τοῦ Μπάρμπα - Στάθη (ἔπαιρνε ἕκατὸ δρᾶμα ψωμὶ τὴν ἡμέρα!), ἦταν καλὸς μαθητής. Διασώζονται οἱ βαθμοὶ του. Διακρίθηκε γιὰ τὴν εὐφυΐα του, τὴν φιλομάθειά του καὶ τὶς ὥραϊες του ἐκθέσεις ἰδεῶν. Πτυχίῳ πῆρε στὴν περιήρημη Ἀκαδημία τῶν Κυδωνιῶν. Ἐδειχνε κλίσι πρὸς τὴ Μηχανικὴ καὶ τὸν προόριζαν νὰ πάη γιὰ εἰδικὲς σπουδὲς στὴ Γαλλία. Δεκαεξάχρονος ἄρχισε νὰ δημοσιεύη ποιήματα καὶ διηγήματα στὸ ἑβδομαδιαῖο περιοδικὸ τῆς Σμύρνης «Νέα Ζωή», πὸν ἐκδίδανε οἱ Σταῦρος Κουκουτσάκης καὶ Θεοδόσιος Δανιηλίδης. Παρὰ τὴν κλίσι του στὰ Μηχανικά, πίστευε πὸς ἡ Τέχνη παρηγορεῖ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν βοηθεῖ νὰ γίνῃ καλύτερος. Τὴν καλλιεργοῦσε μὲ ζῆλο γιὰ νὰ τῆς ἀφοσιωθῆ σιγὰ - σιγὰ ὀλοκληρωτικά.

Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι καὶ ὁ ἀδελφός του Θάνος εἶχε λογοτεχνικὸ ταλέντο μὲ ἀξιόλογα ἐπιτεύγματα. Ἐπαψε ὁμως νὰ γράφῃ. Νυμφεύθηκε τὴν μεγάλη καλλιτέχνητα τῆς Ὀπερας Ἐλένη Νικολαΐδη καὶ ζῆ σ' ἄλλους καλλιτεχνικοὺς κύκλους τοῦ Ἐξωτερικοῦ.

Ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἡλίας (ὑπογράφει τώρα Λέλος Βενέζης) ἐκδηλώθηκε στὰ πρῶτα του ἡδὴ φιλολογικὰ βήματα ἐνεργητικὸς καὶ θαρραλέος ὑπέρομαχος τῶν δικαιωμάτων τῆς γυναίκας. Εἶχε δημοσιεύσει ἔντονο ἐγερτήριο, σάλπισμα: «Σεῖς, οἱ περιφρονημένες καὶ ἀδικημένες τῶν περασμένων καιρῶν, γράφει, πὸν δὲν ἀγγίζατε τὸ ὦραϊο γιὰτὶ δὲν σᾶς τὸ ἐπέτρεψεν ὁ ἄπρεπος ἐγωῖσμός τοῦ ἄντρα, κινηθῆτε, κινηθῆτε, σᾶς προσκαλῶ σ' ἕναν εὐγενικὸν ἀγῶνα. Κινηθῆτε!..».

Ὁ Βενέζης ἔγραφεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς σὲ τολμηρὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Ἐπηρεασμένος ὁμως ἀπὸ τὴν λεξιθηρία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πὸν εἶχε πρότυπο τὸν Γρυπάρη, ἀναζητοῦσεν ἐπίμονα ἄγνωστες, σπάνιες λέξεις ἢ καὶ νεοσύνθετες δικές του. Γι' αὐτὸ θὰ συναντήσετε στὰ πρωτόλεια κείμενά του λέξεις, ὅπως τὰ «ἀνθοξάνοιγμα», «χυμόπλευρη», «ἰσκιόβαρο», «ἠδονοπλεμένη», ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀπαλλάχθηκε γρήγορα. Ὅπως γρήγορα ἀπαλλάχθηκε, καὶ γενικώτερα ἀπὸ τὴν νεανικὴ του δημιουργικὴν ἔξαψι.

Τὰ κείμενά του δὲν ἦταν μόνο πεζογραφήματα. Ἦταν καὶ ποιήματα. Δημοσίευσε καὶ συλλογὴ ὀλόκληρη μὲ τὸν τίτλο «Μαυρίλες κι Ἀνατριχίλες». Ἀπὸ ἕνα του ποιήματα μὲ τὸν τίτλο «Ἀνδρομέδη» ἀποσπῶ τὸ τετράστιχο τοῦτο:

Ἦδονικά, νοσταλγικά, σὲ κάθε τοῦ κορμοῦ της στάλα
ἀφροάνθιζε τὸ ξέγκρονο ἀνατριχίασμα ἐνὸς πόθου.

Καὶ στή χυμόπλευρη γυμνότη σου, ὦ Περσέα, μιὰ νυστάλα
κάτι σὰν ὄνειρο, σὰν ξύπνημα κάποιου ἔρωτα νόθου.

Κι ἀπὸ τὰ διηγήματά του «Δάκρυες Ἱστορίες» σᾶς δίνω μιὰ μικρὴ περικοπή :

«Πῆγα καὶ τὴ ζήτησα παντοῦ. Τίποτα. Κανένα της σημάδι, πουθενὰ τὸ πέ-
ρασμά της. Ἡ χαρὰ μου ἔφυγε γιὰ πάντα. Τὴν ἔχασα. Δὲ ρωτάω ποιὸς μοῦ
τὴν ἔκλεψε. Ὅποιος κι ἂν εἶναι θὰ κλάρη. Μιὰ χαρὰ γενιέται, μόνο γιὰ νὰ
σοῦ φέρη ὕστερα μιὰν ἀπέραντη θλίψη».

Τὰ πρωτόλεια τοῦ Βενέζη, δημοσιευμένα στὴ «Νέα Ζωή» τῆς Σμύρνης,
ἦταν ξέχειλα ἀπὸ νεορωμαντικὴ ὄρμη. Μπορεῖ νὰ τὰ παρομοιάση κανεὶς μὲ ἀπὸ
«γλεῦκος», πὺν βράζει καὶ ζυμώνεται στὴν κάδη γιὰ νὰ μεταγμιστῆ κάποτε σὰν
γλυκόπιτο κρασί στὸ βαρέλι τῆς ἀληθινῆς Τέχνης. Φτεροκοποῦσε σὰν ἀνήσυχος
νεοσσὸς ὁ νεαρὸς «Λέλος», προσπαθώντας νὰ προσανατολισθῆ στὸν Παρνασσὸ καὶ
νὰ βρῆ δικό του ἀνθισμένο κλαδὶ νὰ φωλιάση.

Ὅταν ἡ οἰκογένειά του ξαναγύρισε, μετὰ τὸν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο,
τὸ 1919, στὶς Κυδωνίες, ὁ Ἡλίας εἶχε τὴν εὐτυχῆ σύμπτωσι νὰ συναντηθῆ ἐκεῖ μὲ
χορεία πνευματικῶν ἀνθρώπων, ὅπως ὁ Φώτης Κόντογλου, ἡ Σίτσα Καραϊσκάκη,
οἱ Στρατῆς καὶ Ἀλέκος Δούκας, ὁ Π. Βαλσαμάκης καὶ ἄλλοι. Ἰδρυσαν μιὰ λογο-
τεχνικὴ συντροφιά μὲ τὸν τίτλο «Νέοι Ἀνθρωποι». Τότε ἄρχισε νὰ κατασταλάζη
πνευματικά. Ἠρέμησαν οἱ νεανικὲς ἀνησυχίες του. Εἶδε «γῆν». . . Πῆρε συνείδησι
τῆς θεοχάραχτης ἀποστολῆς του. Κατηχήθηκε στὴν ἀρετὴ τοῦ «ἀπλοῦ λόγου» ἀπὸ
τὸν Κόντογλου, πὺν ἄρχισε νὰ δοξάζεται μὲ τὸν «Πέδρο Κάζας». Ἔτσι στὴ μαρτυ-
ρικὴ του ὁμηρεΐα τοῦ 1922, εἶχεν ἤδη συσσωρεύσει μέσα του ἐπαρκὲς πνευματικὸ
καὶ ψυχικὸ ἔρμα. Αὐτὸ βοήθησε τὴν σωματικὴ του ἀλκή ν' ἀνθέξη. Αὐτὸ βοηθᾷ
τώρα τὴν φαντασία του ν' ἀνθοφορήση.

Στὸ δράμα τῆς ὁμηρεΐας του παρεμβάλλεται μιὰ σκηναὶ ἀπίθανη, γεμάτη συγ-
κινητικὴ ἀνθρωπιὰ. Ἡ ἀδελφὴ του Ἀγάπη, ὅταν ὅλοι οἱ ἄλλοι συνωθοῦντο στὴν
παραλία ἔντρομοι, μὲ τὴν ὕστατη ἐλπίδα νὰ ἐπιβιβασθοῦν στὰ καΐκια καὶ νὰ φύγουν,
ἐκεῖνη, στὴν ὕστατη ἀπελπισία τῆς στοργῆς της γιὰ νὰ σώση τὸν φυλακισμένο
ἀδελφό, πρόσφυγε στὸν πρῶτο Τοῦρκο ἀξιωματικὸ πὺν εἶδε μπροστά της. Καὶ τὸν
ικέτευσε νὰ τὴν βοηθήση. Ἦταν ἓνα νέο παλληκάρι ἀπὸ τὴν Προῦσα. Ἐδειξε πὺς
συγκινήθηκε. Ὅμως τραγικὴ πάλη ἀναμόχλευε τὴν ψυχὴ του. Ὁ πόλεμος τοῦ
σκοτόσε μιὰ δική του ἀδελφή, πὺν τὴν ὑπεραγαποῦσε. Εἶχε ὀρκιστῆ νὰ τὴν ἐκδικη-
θῆ. Νὰ τοῦ παρουσιαζότανε, τάχα, τώρα ἡ εὐκαιρία ; Σπάραξε μιὰ φοβερὴ σύγκρου-
σι στὰ σωθικά του. Ἀλλὰ βρέθηκε νὰ εἶναι Ἀνθρωπος. Καὶ ἡ ἀνθρωπιὰ του ὑπερί-

σχυσεν ἀπὸ τὸν ὄρκο γιὰ ἐκδίκησι. Βάλληκε μὲ ὅλα τὰ δυνατά του νὰ σώσῃ τὸν Ἥλια, γιὰ νὰ γλυκάνῃ τὸν ἀδελφικὸ πόνου τῆς Ἀγάπης, πού, ἀπροσδόκητα, ἐνσάρκωνε ὀλοζώντανη μπροστά του τὴν ἀγαπημένη του ἀδικοχαμένη ἀδελφή. Καὶ κατάβαλε μεγάλες προσπάθειες, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὴν ὀδυρόμενη Ἑλληνοπούλα. Κατάστρωσε ὀλόκληρο σχέδιο, πὸν μποροῦσε νὰ εἶχε ἐπιτύχει, ἂν τὸ ἐπόμενο πρωὶ δὲν εἶχαν πάρῃ νύχτα - νύχτα τοὺς ὀμήρους γιὰ τὰ ἐνδότερα. Ἦταν πεπωμένο νὰ στολίση τὴν ἑλληνικὴ γραμματεία τὸ «Νούμερο 31328»! Ὁ νεαρὸς Τοῦρκος ἀξιωματικὸς συνόδεψε τότε τὴν σπαρασσόμενη μικρὴ Ἑλληνίδα ὡς τὸ καράβι καί, κατασυγκνημένος, τὴν κατενόδωσε χαϊδεύοντάς της τὰ μαλλιά καὶ ψιθυρίζοντας «Ζεχρά! Ζεχρά!» Θὰ ἦταν, χωρὶς ἄλλο, τὸ ὄνομα τῆς μικρῆς του ἀδελφῆς, πὸν ἔτσι ἐκδικήθηκε τὸ χαμό της μὲ ὑψηλὴ πράξι ἀνθρώπινης ἀλληλεγγύης. Ἄν δὲν καταστρέφουν τελειωτικὰ τὴν Ἀνθρωπότητα οἱ πόλεμοι, εἶναι ἴσως γιὰτὶ οἱ πολεμιστὲς στὸ ὑποσυνείδητο βᾶθος τῆς ὑπαρξῆς τους δὲν χάνουν ὅλοι τὸν ἀνθρωπισμὸ τους. . .

Γυρίζοντας ἀπὸ τὴν ὀμηρεία στὴ Μυτιλήνη, πὸν γιὰ τὴν περίθαλψή της καὶ τῇ ρωσικῇ της ἔνεσι μὲ τόσο συγκνητικὴν εὐγνωμοσύνη ἔχει ἐκφραστῇ, ἐνσωματώθηκε ὁ Βενέζης στὸν λογοτεχνικὸ τῆς κόσμου, ὅπου κυριαρχοῦσε, πρωτομάστορας, ὁ Μυριβήλης. Ἔγινε ἀμέσως μέλος τῆς συντροφιάς «Ὁρδὴ Βαζιβουζούκων». Κ' ἕνας ἀπὸ τοὺς δικούς του ἀθώους «βαζιβουζουκισμοὺς» ἦταν μιὰ τολμηρὴ ἐπίθεσι κατὰ τῆς τότε Ἀθηναϊκῆς λογοτεχνίας, κατὰ τοῦ «Νουμᾶ» μὲ τὸν Ταγκόπουλο, κατὰ τοῦ Ψυχάρη ἀκόμη.

Στὴν ἐφημερίδα «Καμπάνα» δημοσίευσε τὶς πρῶτες συνέχειες ἀπὸ τὸ «Νούμερο 31328». Ὁ φημισμένος ἦδη τότε συγγραφέας τῆς «Ζωῆς ἐν Τάφῳ» τοῦ εἶχε δώσει τὸ πρῶτο εὐσημο, τὴν πρώτη παρότρυνση: «Καλὰ πᾶς! Γράφε!». Καὶ ἔγραφε. . .

Ἐπὶ μακρὸ διάστημα ἦταν τακτικὸς συντάκτης τῆς ἐφημερίδος «Ταχυδρόμος» τῆς Μυτιλήνης, μὲ καθημερινὴ στήλη, πὸν εἶχε τὸν τίτλο «Νυχτολόουδα» καὶ τὴν ὑπογραφή «Ξενύχτης». Δημοσίευε καὶ στὸ περιοδικὸ «Λόγος» τῆς Πόλης διηγήματά του. Ἐνα μάλιστα ἦταν καθαρὴ μίμησι τοῦ ὕφους τοῦ Κόντογλου. Εἶναι φανερὸ πὸς ἐφεξῆς ὁ Βενέζης εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐλέγχει τοὺς «ἐξωφρενισμοὺς» του (ὁ ἴδιος χρησιμοποιοῦσεν αὐτὸν τὸν ἐπίτιτλο σὲ δημοσιεύματά του) καὶ νὰ πειθαρχῇ στοὺς κανόνες τῆς ἀληθινῆς Τέχνης.

Γιὰ τὴν γραφὴ τοῦ Ἥλια Βενέζη ἔχω ὑπεύθυνα ἐκφράσει τὴν γνώμη μου, ὅταν εἶχα τὴν τιμὴ νὰ εἶμαι ὁ εἰσηγητὴς τῆς Ἐπιτροπῆς Κρίσεως γιὰ τὴν εἴσοδό του στὴν Ἀκαδημία. Δὲν χρειάζεται νὰ προσθέσω πολλὰ στὴν εἰσήγησί μου ἐκεῖνη, παρὰ μόνο γιὰ τὴν ἰσάζια μὲ τὴν παλιά, νεώτερη ἐργασία του. Ἔλεγα τότε:

Ἡ λογοτεχνικὴ φλέβα τοῦ Ἥλια Βενέζη ἀνάβλυσε στὸν νεοελληνικὸ Παρνασ-

σὸ σὰν ἀρμυρὸ νερὸ τοῦ Αἰγαίου, ἔτσι ὅπως ἀνάβλυζεν ἀπρόοπτα θαλασσόνερο καταμεσῆς στὴν κοίτη ἐνὸς μικροῦ ποταμοῦ στὰ Κιμιντένια Ὁρῆ τῆς Μικρασίας, φαινόμενο πὸν τόσο ζωηρὰ μᾶς περιγράφει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς στὶς πρῶτες σελίδες τῆς «Αἰολικῆς Γῆς». Καὶ ἦταν ἓνα ἀνάβλυσμα πηγαῖο μὲ πλούσια περιεκτικότητα σὲ γνήσια δημιουργικὰ στοιχεῖα. Μὲ τὸ «Νούμερο 31328», τὴν «Γαλήνη», τὴν «Αἰολικὴ Γῆ», τὴν «Ἐξοδο», τὸν «Ὠκεανό», τὰ διηγήματά του καὶ τ' ἄλλα του βιβλία, ὁ Βενέζης δημιούργησε νέαν ἀφετηρίαν στὴν μεταπολεμικὴ πεζογραφία μας. Ὁ Μυριβήλης τὴν ἀνανέωσε λίγα χρόνια πρὶν, προσθέτοντας στὴ νατουραλιστικὴ παράδοσι μιὰ νέα δριμύτερη γεύση. Ὁ Βενέζης ἔκαμε τομὴ στὴν παράδοσι. Τῆς ἄνοιξε καινούργια καμπή. Ὁ Ξενόπουλος, γράφοντας γιὰ τὴν «Γαλήνη», τῆς βρίσκει τὴν πρωτοτυπία ὥστε : «καταντᾶ καθ' αὐτὸ νέον εἶδος».

Ποῦ ἔγκειται ἡ πρωτοτυπία τοῦ Βενέζη ; «Ἡ παλιὰ Αἰολικὴ λόρα ξανατραγουδᾷ», ἔχει γράφει γι αὐτὸν ὁ Μυριβήλης. Καὶ σ' αὐτὸ ἔγκειται ἡ πρωτοτυπία : εἶναι ἓνας ποιητὴς πὸν ἀφηγεῖται. εἶναι ἓνας ἀφηγητὴς πὸν τραγουδᾷ. εἶναι , ἀδιαχώριστα, μαζὶ καὶ τὰ δύο. Τὸ γράψιμό του ξεσπᾷ σὰν κραδασμὸς μιᾶς λυρικῆς ψυχῆς. Καὶ μοιάζει περισσότερο μὲ προφορικὸ μίλημα παρὰ μὲ γράψιμο. Διαβάζοντας τον ἔχεις τὸ αἶσθημα ὅτι τὸν ἀκοῦς. Τὸ ἀπέριττο, λιτό, κομματιαστό, ἡμιδιαλογικὸ ὕφος του ἔχει τὴν γοητεία μιᾶς συγκινημένης γλυκύλαλης ὑποβολῆς. Καὶ στὰ πιὸ κοινά, καὶ στὰ πιὸ ρεαλιστικὰ ἀφηγήματά του ἀνθεὶ ἀνεπιτήδευτη, ἀθόρμητη ποίησι. Δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ τὸ ἔχη παρατηρήσει κανεὶς ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κριτικούς του, ἀλλὰ θὰ ἔλεγα ὅτι βιβλικὸ εἶναι τὸ ὕφος τοῦ Βενέζη, βιβλικὴ ἡ χάρις τῆς ἀφήγησής του. Ἀκόμη πιὸ βαθύτερα, βιβλικὲς εἶναι ἡ αἶσθησις τῆς ζωῆς, ἡ θεώρησις τοῦ Κόσμου, ἡ φιλοσοφία τῆς ὑπαρξῆς. Τὴν μυστικὴν οὐσίαν τοῦ Σύμπαντος ὁ Βενέζης τὴν συλλαμβάνει — ὅ,τι μπορεῖ νὰ συλληφθῆ ἀπὸ αὐτὴ — μὲ ἀσθηρὴν ματιὰ τολμηροῦ δραματιστῆ καὶ τὴν ἀφομοιώνει μὲ ἀπέραντη καλωσύνη καρδιᾶς καὶ γνώμης. Ἔχει κληρονομήσει κάτι ἀπὸ τὰ πρῶτα σκιότηματα τῶν ἐνστίχτων καὶ τῶν συγκινησεων τοῦ πρωτόπλαστου ἀνθρώπου τῆς Δημιουργίας. Ὅλα τὰ βλέπει ἀπλᾶ, ἀλλὰ φωτισμένα μὲ ἰσχυρὸ πνευματικὸ προβολέα. Ὁ ρεαλισμὸς του ἀναμερίζει μὲ ἡρεμία τὴν αὐλαίαν τῆς ὄρατῆς πραγματικότητος καὶ δείχνει στὰ βάθη καὶ στὰ πλάτη τῆς σκηνῆς τοῦ Κόσμου τὸ ἀόρατο μυστήριον τῆς Ζωῆς σὲ μορφὰς παραμυθένιες, πὸν συγχωνεύουν καὶ ἐξομοιώνουν ἀνθρώπους, δέντρα, κύματα, σύννεφα, λουλούδια, ρίζες, ἀγρίμια, ἀστέρια, δάση, βουνά, ποτάμια, πουλιά, ψάρια, ζωὲς καὶ ζωοῦλες ἀτέλειωτες. Πανθειστῆς ; Ἴσως . . . Ἀλλὰ χωρὶς ν' ἀρνείται τὴν ὑπερεξέχουσαν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ. Πανθειστῆς ; Ἀλλὰ πὸν δὲν ἀποκλείει τὴν ἄμεση παρουσίαν τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν Κόσμον.

Ἄν θελήσω νὰ δανειστῶ εἰκόνα ἀπὸ τὸ ἴδιο του τὸ ἔργον, θὰ τὸν ἔχαρακτήρι-

ζα κοντραμπασίζη τῷ ὄνειρον καὶ τοῦ μυστηρίου. Σὰν ἄλλος Ἀϊβαλιώτης Παγίδας, ὀπλισμένος γερὰ μὲ ζωηρὴ φαντασία, μὲ τολμηρὴ σκέψι, μὲ αἰχμηρὴ εὐδαισθησία ὀρμᾶ παλληκαρίσια νὰ κουρσέψη τὰ μυστικὰ τῆς βίωσης τῶν ὄντων. Ἔχει, γιὰ τοῦτο, μιὰν ἐκπληκτικὴ ἐξοικείωσι μὲ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα καὶ μιὰ καθολικὴν ἀφομοίωσι μὲ τὴν ἀνθρώπινη μᾶζα. Κάθε στιγμὴ ἀφουγκράζεται καὶ μεταδίδει τὴν βαθύτερη ἀρμονία ἐμφύχων καὶ ἀψύχων ὄντων. Δὲν μᾶς λέει σχεδὸν ποτὲ στὸ ἔργο : «Αὐτὸ εἶναι ὄνειρο καὶ αὐτὸ πραγματικότης». Μᾶς λέει σχεδὸν πάντοτε : «Αὐτὸ εἶναι μαζὶ καὶ ταυτόχρονα ὄνειρο καὶ πραγματικότης - εἶναι Ζωή». Καὶ νομίζω ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπιδίωξι τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἀνώτερης Τέχνης.

Ὁ ποιητὴς καὶ κριτικὸς κ. I. M. Παναγιωτόπουλος γράφει : «Ὁ Βενέζης εἶναι ὁ ζωγράφος καὶ ὁ ποιητὴς τῆς ἀπλῆς πράξης, τῆς ἀπλῆς ζωῆς, τοῦ ἀπλοῦ νοῦ». Καὶ ὑπογραμμίζει : «Ἡ μυστικὴ ἐπικοινωνία καὶ ἀνταπόκρισι μὲ τὸν κόσμον ὀλάκαιρο εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικὰ μυστικὰ τῆς γοητείας τοῦ Βενέζη». Ἄλλος κριτικὸς, ὁ Αἰμ. Χουρμούζιος, παρατηρεῖ : «Ὁ συγγραφεὺς κατορθώνει νὰ δημιουργεῖ ἓνα ὁμόχρωμο κλίμα γιὰ ὅλα τὰ πράγματα, ἔμφυχα καὶ ἄφυχα».

Ὁ Σπύρος Μελάς, ὅταν τὸν προσφωνοῦσε στὴν τελετὴ τῆς εἰσόδου του στὴν Ἀκαδημία, ἔλεγε ὅτι ὁ πανάρχαιος Πᾶν, μὲ τὴν δξύλαλη μουσικὴ τῆς σύριγγας του, πλανιέται στὶς περιγραφές του καὶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Βενέζη εἶναι δημιουργήματα διονυσιακὰ παρὰ ἐπικὲς συλλήψεις, περισσότερο μουσικὲς παρὰ πλαστικὲς μορφές. Ὁ Συναδέλφος κ. Π. Κανελλόπουλος ἔχει γράψει ὅτι μὲ τὸ ἰσχυρὸ ἀφηγηματικὸ του ταλέντο συνδυάζεται μιὰ βαθειὰ λυρική εὐδαισθησία.

Ἡ Φύσι, συνεχίζω ἐγώ, ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Βενέζη μιὰν ὀργανικὴν προέκτασι τοῦ ψυχικοῦ του βίου. Καὶ δὲν καταγίνεται σὲ περιτέχνες καὶ πολύλογες περιγραφές τῶν ἀντικειμενικῶν τῆς μορφῶν. «Νηστευτὴ τοῦ περιττοῦ», τὸν ὀνόμασαν. «Μέλισσα τῆς οὐσίας», θὰ μπορούσαν νὰ τὸν εἰποῦν γιὰ συμπλήρωσι. Τὸ χρωμα καὶ τὸ ἄρωμα τῶν λουλουδιῶν τὰ ἀποδίδει μεταγγίζοντας αὐτούσιο τὸ μέλι τῶν καλύκων τους. Τοὺς ἀνθρώπινους τύπους του, ὅπως ἀδιάκοπα κυμαίνεται μεταξὺ ὄνειρου καὶ πραγματικότητος, τοὺς ζωντανεῖ περισσότερο μέσα στὸ ὄνειρο. Ἀλλὰ σ' ἓνα ὄνειρο ποὺ ὁ κάθε ἀναγνώστης πείθεται ὅτι αὐτὸ εἶναι ἡ λαχταριστὴ πραγματικότης.

Ὁ Βενέζης καταπιάστηκε μὲ τὰ μεγάλα θέματα τῆς ἐποχῆς του, ὡσὰν νὰ μὴν ἀνῆκε σ' αὐτὴν αὐτὸς ὁ ἴδιος. Καὶ σ' αὐτὸ ὀφείλεται τὸ σημαντικὸ κατόρθωμα ὅτι ἐδάμασε τὰ θέματα αὐτά, τὰ ἔπλασε δημιουργικά, τοὺς ἔδωσε καλλιτεχνικὴν ἔκφρασι. Θέματά του εἶναι ὁ ἀκμάζων ἑλληρισμὸς τῆς Μικρασίας, ὁ τραγικὸς του ξεριζωμὸς, ἡ ὀδύνη τῆς ἐθνικῆς συμφορᾶς, ἡ ἀνθρώπινη ἐλπίδα τῆς ἀναγέννησης. Τὰ θέματα αὐτὰ δὲν τὰ ἰστόρησε, τὰ ἀυτοβιογράφησε. Ἀλλὰ μπόρεσε νὰ τὰ χειριστῆ ὄχι μόνον σὰν πονεμένος Ἑλληνας, μὰ καὶ σὰν πονεμένος ἄνθρωπος. Σὲ ὄλο του τὸ

ἔργο συνδέει μὲ τὸν τόπο, μὲ τὴ φύσι, μὲ τὸ περιβάλλον ὄχι μόνον τὸν Ἕλληνα πατριώτη, ἀλλὰ καὶ τὸν κοσμοπολίτην ἄνθρωπο. Τὸν ἄνθρωπον ὁμως αὐτὸν τὸν ἔχουν γαλουχήσει ἑλληνικοὶ χυμοί, ἑλληνικὲς αἰῶρες, ἑλληνικὰ κύματα, ἑλληνικὸς οὐρανός. Ἕλληνικὸς εἶναι ὁ πανθεισμός του καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ ἀναθρώσκει, μέσα ἀπὸ θρόλους, μύθους, παραδόσεις αἰώνων. Ἀντλεῖ θησαυροὺς ἀπὸ τὸ ἀνεξάντλητο μεταλλεῖο τῆς Φυλῆς, ἀλλὰ δὲν τοὺς πλάθει ψυχρὰ σὰν μετάλλευμα λαογραφικοῦ ὕλικου. Τοὺς ἀξιοποιεῖ θερμὰ σὰν νόμιμος συμμέτοχος τῆς λαϊκῆς σοφίας. Γενικὰ παρουσιάζεται σὰν δεμένος ψυχικὰ μὲ τὸν τόπο καὶ ὄχι μὲ τὸν χρόνον. Αὐτὸς ὁ αὐτοβιογράφος, αὐτὸς ὁ ἀφηγητὴς πραγματικῶν γεγονότων, πὸν τὰ ἔζησεν ὁ ἴδιος, κατορθώνει νὰ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ νὰ συλλαμβάνῃ τὸ νόημα τοῦ καιροῦ του καὶ τὰ σύγχρονα προβλήματα μὲ τὶς κεραῖες τῆς αἰωνιότητος — αἰωνιότητος ἀνθρώπινης καὶ ἑλληνικῆς. Μετρᾷ τὴν ρέουσα ἱστορία μὲ ἀστρικά ἔτη, μὲ χρονόμετρο πὸν σημειώνει μόνον χιλιετηρίδες. Ἡ ἱστορικότης εἶναι τὸ βαθὺ ὑπέδαφος τοῦ ἔργου του καὶ ἐπηρεάζεται ἀπὸ αὐτὴν σὰν ἀπὸ ἀόρατη ραδιενέργεια. Τὸ φυσικὸ μας περιβάλλον, πὸν τόσο τὸ λατρεύει, ἐντοπισμένο κυρίως στὰ βουνὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ στὰ κύματα τοῦ Αἰγαίου, τὸ προσαρμύζει σὰν ἀπέριττη γύρω στοὺς πίνακες τοῦ ἔργου του κορνίζα. Καὶ μέσα ἀπὸ τοὺς πίνακες αὐτοὺς ὁ ἄνθρωπος προβάλλεται στὸ Ἕπειρο γεμᾶτος «πόνου τοῦ κόσμου», γεμᾶτος βιβλικὴ παρθενιά καὶ εὐαγγελικὴ καλωσύνη.

Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραλείψω τὴ μνεῖα τῶν ἱστορικῶν του ἔργων : « Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός », « Χρονικὸ τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος », « Ἐμμανουὴλ Τοουδερός », ἔργων πὸν διακρίνονται γιὰ τὴν συνθετικὴ τους δύναμι καὶ τὴν ρέουσα διαυγῆ ἀφήγησι.

Συμπερασματικά, ὁ Ἡλίας Βενέζης μὲ στερεότητα, μὲ συνέχεια, μὲ συνέπεια, μὲ μαεστρία δημιούργησε κόσμον μορφῶν, κόσμον ἰδεῶν, κόσμον λυτρώσεως. Ἕλληνικὸν κόσμον δικόν του, ἀλλὰ καὶ δικόν μας, καταδικόν μας.

Ἐπανέρχομαι στὰ βιογραφικά του : Ἐπειτα ἀπὸ ἔντονη πνευματικὴ δράσι στὴ Μυτιλήνη, ἦρθε τὸ 1932 στὴν Ἀθήνα, σὰν ὑπάλληλος τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔφυγε μὲ τὸν βαθμὸ τοῦ Ὑποδιευθυντῆ τὸ 1957, ὅταν ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκός. Τὰ χρόνια τῆς ἀθηναϊκῆς του ζωῆς, μολοντί ἀναστατωμένα ἀπὸ πολιτικὲς ἀνωμαλίες καὶ ἀπὸ συμφορὲς πολεμικῆς, ὑπῆρξαν γόνιμα καὶ παραγωγικά. Ἐκαμε, μετὰ τὸν Πόλεμον, πολλὰ ταξίδια στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερικὴ καὶ γνώρισε πολλὴν ἱκανοποίησι μὲ τὴν μετάφρασι τῶν κυριωτέρων ἔργων του σὲ ξένες γλώσσες καὶ μὲ τὴν διεθνή ἔγκυρη ἀναγνώρισι τῆς λογοτεχνικῆς του ἀξίας. Παντοῦ ἐκτιμήθηκε ἡ ιδιότυπα θερμὴ ἀνθρωπιὰ πὸν ἀποπνέονν τὰ ἔργα του καὶ ὁ θελκτικὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀναζητεῖ τὸν Χαμένον του Παράδεισο . . .

“Όταν μιλάμε για τόν ἄνθρωπο Βενέζη, πρέπει νά τονίζουμε πρῶτα - πρῶτα τήν ἀτεγκτή ἰδεολογική του στάσι. Ἄγνός φιλελεύθερος καί πάντοτε φανατικά ὀρθόδοξος στά φρονήματά του, ἀντιμετώπισε μέ θάρρος τή Δικτατορία τοῦ 1936. Στό διάστημα δὲ τῆς ἐχθρικής Κατοχῆς, πατριώτης ἀκαμπτος, ζηλωτής τῆς Ἐλευθερίας φλογερός, περιφρονητής τῶν προσωπικῶν του κινδύνων, μετέσχε στήν Ἀντίστασι καί βρέθηκε φυλακισμένος ἀπό τοὺς Γερμανοὺς στό Χαϊδάρι, ὅπου ἡ ζωὴ τῶν κρατουμένων μετροῦτανε μέ τίς ὥρες καί ὁ θάνατος παραμόνευεν ἀδιάκοπα ἔξω ἀπὸ κάθε κελλί. Ἡ Μοῖρα του ἦταν ἀδυσώπητη. Ἐπαιξε μέ τήν ζωὴ του καί πάλι, ὅπως τὸν καιρὸ τῆς ὀμηρείας του στά βάρη τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ νέα μαρτυρική του δοκιμασία ἔληξεν ὀμαλά. Καί ὅπως τότε τοῦ χάρισε τὸ «Νούμερο 31328», τώρα τοῦ χάρισε τὸ θεατρικὸ ἔργο «Μπλὸκ C», ποὺ παίχτηκε στό Ἐθνικὸ τὸ 1946. Ὁ ἴδιος, σὲ μιὰ συνέντευξί του σὲ ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα εἶπε : «Ἐὐχαριστῶ τὸν Θεὸ ποὺ ἡ ζωὴ μου ἦταν αὐτὴ ποὺ ἦταν. Ἄν ἦταν διαφορετικὴ, μπορεῖ διαφορετικὰ νὰ ἦταν καί τὰ βιβλία ποὺ θὰ ἔγραφα». Καί δὲν εἶχεν ἄδικο. Ὁ προσωπικός του πόνος, ἡ προσωπική του κακουχία ἀνάσκαφαν τόσο βαθιὰ τὸν ψυχικὸ του κόσμος, ὥστε δὲν ξέρω ἂν πράγματι θὰ μποροῦσε καμμιά ἄλλη ἐμπειρία τῆς ζωῆς νὰ γονιμοποιήσῃ τόσο ἀποδοτικὰ τὴν δημιουργικὴ του φαντασία. Ἀπόδειξι ὅμως τοῦ ἀδαπάνητου δυναμικοῦ τῆς ψυχῆς του ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι τὰ δεινοπαθήματά του δὲν ἐπηρέασαν καθόλου τὴν ψυχικὴ ὑγεία, δὲν παραμόρφωσαν τὴν φύσι του, δὲν ἔλλαξαν τὸν χαρακτήρα του. Ἀπεναντίας, ὡσὰν ἀπὸ πλήρη θρίαμβο τῆς ἀντίδρασῆς του, τονώσανε ὅλα τὰ βασικά στοιχεῖα του. Στά βάρη τοῦ ἐγῶ του ἔμεινε ἀσάλευτος, ἀειθαλής, ἀφυλλορρόητος, σὰν ἕνας δασωμένος βράχος ἀπὸ τὰ Κιμιντένια Ὀρη τῆς Αἰολίας. Ἀδιατάραχτη, μάλιστα δυναμωμένη, παρέμεινε ἡ μυστικὴ του ἐπικοινωνία μέ τοὺς πανάρχαιους χθόνιους ἐφέστιους καί ἐνάλιους θεοὺς τῆς Ἑλλάδος, μέ τὰ ἀθάνατα προπατορικά μας πνεύματα, μέ τὰ αἰεζῶα σπέρματα τῆς ἀκατάλυτης ἐλληνικῆς διάρκειας.

Ὅπως ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια, ἐξακολούθησε ὡς τὰ ὕστερα νὰ βλέπη τὴν ζωὴν μέ ἀγάπη, νὰ χαίρεται τὴν ὁμορφιά της, νὰ μοιράζεται τὰ πλούσια ἀγαθὰ της ἄνετα καί ἀδελφικά μαζί μέ ὅλους τοὺς συνανθρώπους του. Τὸ κάλεσμα τῆς ζωῆς πρὸς τὴν καρδιά του ἦταν πρόσχαρο. Καί ἡ δική του ἀπάντησι ἄλλο τόσο. Διατήρησε ὡς τὴν τελευταία στιγμή χαρούμενη κοινωνικὴ διάθεσι, ἐγκαρδιότητα στίς σχέσεις του, διαχυτικότητα στίς συναστροφές του. Προσέρχονταν σ’ αὐτὲς πάντοτε μέ φαιδρότητα ἐκρηκτικὴ καί μέ ἀδελφικότητα ἀνυπόκριτη. Γνώτανε ἀγαπητὸς σὲ ὅλους μέ ἀμεσότητα ποὺ προκαλοῦσεν ἐντύπωσι. Οἱ νέες γνωριμίες του ὀριμαζαν τάχιστα καί παίρνανε τὴν ἀξία παλαιᾶς φιλίας. Συντόχαμε πολλὰ φορὲς στό Ἐξωτερικὸ, στοὺς κύκλους τῆς Κοινότητος Ἑὐρωπαϊῶν Συγγραφέων. Ἐνθουμοῦμαι μέ πόσῃν εὐχαρίστησι ἔβλεπα τὸν Βενέζη νὰ συναδελφώνεται σχεδὸν ἀκα-
ΠΑΑ 1974

ριαία μὲ τοὺς ξένους συναδέλφους — Ἰταλούς, Γάλλους, Γερμανούς, Σουηδούς, Ρώσους. . . Καὶ νὰ μπαίνει ἄνετα στὸ πνεῦμα τους. Καὶ νὰ τοὺς ἀνοίγει διάπλατα εἴσοδό τους στὸ δικό του πνεῦμα. Χαιρόμουν πὸν ἐκπροσωποῦσε τόσον ἀθθεντικά τὴν οἰκουμενικότητα τοῦ Ἑλλήνα. Καὶ μαζί τὴν ἀνωτερότητα τοῦ γνήσιου Ἀνθρώπου. . .

Χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ Βενέζης ὑπῆρξε μιὰ ἀπὸ τὶς εὐγενέστερες φυσιογνωμίες τῶν συγχρόνων Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Συγκροτοῦσε ἄνθρωπον ὀλοκληρωμένον. Ἀνθρωπον ὀρθόν, ὀλόρθον, εὐθύν, κατακόρυφον, ἀκέραιον. Εἶχεν ἀναπτυγμένο τὸ αἶσθημα τοῦ πρέποντος καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ μέτρου. Μόρφωσε ἀρχὲς πάγιες καὶ τὶς τηροῦσε μὲ θρησκευτικὴν εὐλάβεια. Ἡ ζωὴ του ἦταν ὀργανωμένη. Ἡ ἐργασία του μεθοδευμένη. Ἡ προσφορὰ του καλοζυγισμένη. Στὸ διάστημα τῶν δεκαπέντε καὶ πλέον ἐτῶν πὸν συνεργαστήκαμε στὴν Ἀκαδημία, ἐκτίμησα πολὺ τὸν ἀδαμάντινο χαρακτήρα του, τὸν καθηκοντικό του ζῆλο, τὴν ἀφοσίωσί του στὰ ιδεώδη του, τὸν σεβασμὸ του στὸ δίκαιο καὶ τὴν ἠθικὴ τάξι. Ἦταν προικισμένος μὲ σπάνια διαύγεια θετικοῦ μυαλοῦ καὶ μὲ σπάνια αἶσθησι τοῦ πραγματικοῦ. Ἦταν σθεναρός, χωρὶς ποτὲ νὰ τοῦ λείπη τὸ τάκτ. Κατάκτησεν ἐπάξια τὴν ἔδρα του στὴν Ἀκαδημία, χάρις στὸ ἀναμφισβήτητα ἐξαιρετο λογοτεχνικό του ἔργο. Ἀλλὰ ἐπρόσφερεν αἰσθητὴ συμβολὴ στὴν ὅλην ἐσωτερικὴ λειτουργία τῆς Ἀκαδημίας, χάρις στὴν φιλεργία του καὶ τὶς γενικὲς του δεξιότητες. Ὁ ὀρθολογισμὸς του, ἡ ψυχραιμία του, ἡ ἰσορροπία του ἦταν ἀταλάντευτα. Ὑποστήριξε πάντοτε τὸ σωστό. Εἶχε πολλὴν εὐχέρεια νὰ ἐξευρίσκη λύσεις σὲ δυσχερεῖς ζητήματα. Ἀποτελοῦσε μεστή, ἐνεργό, ἐλκυστικὴ προσωπικότητα.

Ὁ Ἡλίας Βενέζης, Κυρίες καὶ Κύριοι, μᾶς ἄφησε, πολύτιμη πνευματικὴ κληρονομία, τὰ ἐξῆς βιβλία :

Ὁ Μανόλης Λέκας	— Διηγήματα	1928
Τὸ Νούμερο 31328	— Τὸ Βιβλίον τῆς Αἰχμαλωσίας	1931
Γαλήνη	— Μυθιστόρημα	1939
Αἶγατο	— Διηγήματα	1941
Αἰολικὴ Γῆ	— Μυθιστόρημα	1943
Ἄνεμοι	— Διηγήματα	1944
Μπλόκ C	— Θεατρικὸ Ἔργο (τὸ ἔπαιξε τὸ Ἑθν. Θέατρο)	1946
Ὡρα Πολέμου	— Διηγήματα	1946
Φθινόπωρο στὴν Ἰταλία	— Ὀδοιπορικὸ	1950
Ἐξοδος	— Χρονικὸ τῆς Κατοχῆς	1950

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνὸς	— Ἱστορία	1952
Οἱ Νικημένοι	— Διηγήματα	1954
Χρονικὸν τῆς Τραπ. Ἑλλάδος	— Ἱστορία	1955
Ἀμερικανικὴ Γῆ	— Ταξιδιωτικὸ Χρονικὸ	1955
Ὡκεανὸς	— Μυθιστόρημα	1956
Ἀργοναῖτες	— Ταξιδιωτικὰ Χρονικὰ	1962
Ἐμμανουὴλ Τσουδερός	— Ἱστορία	1965
Ἀρχιπέλαγος	— Διηγήματα	1969
Ἐφταλοῦ	— Ἱστορίες τοῦ Αἰγαίου	1972
Περιηγήσεις	— Ταξιδιωτικὸ	1973
Στὶς Ἑλληνικὰς Θάλασσας	— Μυθιστορία τοῦ Ἴονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου	1973

Εἰκοσιένα βιβλία σὲ σαραπέντε χρόνια...

Πέραν ἀπὸ τὰ βιβλία του, ὁ Βενέζης μᾶς ἔχει προσφέρει, ἀδιάλειπτα, ἐπὶ μακρὰ χρόνια καὶ ἀπὸ τὸν καθημερινὸ Ἀθηναϊκὸ Τύπο ἐκλεχτὰ δείγματα τῆς πνευματικῆς του παραγωγῆς, πότε μὲ φωτεινὸ χειρισμὸ σύγχρονων θεμάτων τοῦ πολυδαίδαλου καιροῦ μας, πότε μὲ γοητευτικὰς ἀναδρομὰς στὰ περασμένα. Τὰ πλούσια βιώματά του, ταξινομημένα καὶ αὐτὰ μὲ τὴν συνήθη του εὐταξία, καὶ τὸ καταστάλαγμα τῆς πολύπλευρης πείρας του, ξελαγαρισμένο στὸν ἀνοξειδωτὸν τοῦ ἄμβυκα, τροφοδοτοῦσαν ἀφειδῶς τὸν στοχασμὸ του καὶ τὴν γραφίδα του. Ἔτσι καὶ στὶς ἐπιφυλλίδες του αὐτὲς παρουσιάζει ὀλοζώντανες ἀνθρώπινες μορφές, ποὺ εἰσδύει στὸν ἐσωτερικὸ τοῦ κόσμου μὲ ἀνετη εὐκολία, περιγράφει γεγονότα καὶ καταστάσεις τοῦ βίου μὲ σπάνια χρωματιστικὴ δεξιότηχία. Ἐδῶ θὰ ᾤσθητε νὰ μνημονέψω καὶ τὶς ἀξέχαστες ραδιοφωνικὰς ἐκπομπὰς του ἀπὸ τὸ ΕΙΡΤ, ποὺ κράτησαν δεκάξι χρόνια. Νὰ μνημονέψω ἀκόμα καὶ τὴν δράσι του στὸ Ἐθνικὸ Θέατρο καὶ σὲ ἄλλους πνευματικὸς Ὄργανισμούς. Παντοῦ τὸ πολύτιμο πέρασμά του ἄφησεν ἴχνη ἀνεξίτηλα. Τοῦ ἄρεσε πολὺ νὰ κρατᾷ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν κοινὴ γνώμη καὶ νὰ τὴν ποδηγετῆ ὅσο μπορούσε, σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὰς του καὶ τὶς ἰδέες του. Δὲν γνῶριζε τί θὰ πῆ ἀδιαφορία. Ἡ ζωὴ του ἦταν ἓνα συνεχὲς ἐνδιαφέρον.

Οἱ πρὸ πρόσφατες, ἀφιερωμένες στὰ Πενήντα Χρόνια τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς ἐπιφυλλίδες του, ἀποτελοῦν, μὲ τὰ δοκουμένα τους, κείμενα συγκινητικὰ, συναρπαστικὰ. Περιέχουν τόσην οὐσία, ὥστε θὰ πρέπει νὰ ἐνσωματωθοῦν αὐτούσιες στὴν ἱστορικὴ χρονογραφία τοῦ Ξερριζωμοῦ.

Καθὼς μὲ πληροφόρησεν ἡ ἐρίτιμος χήρα του Κυρία Σταυρίτσα Βενέζη, βρῆκε στὰ κατάλοιπά του χειρόγραφο ἔργο μὲ τὸν τίτλο «Μικρασία, Χαῖρε» καὶ μὲ τὸ ση-

μείωμα «έτοιμο για τὸ τυπογραφεῖο». Συναίγεται δὲ ἀπὸ ὠρισμένα χειρόγραφα ὅτι καὶ ἄλλο ἀνέκδοτο ἔργο πρέπει νὰ ὑπάρχει.

«Μικρασία, Χαῖρε» ! Μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε μὲ ποιὸ σπαραχτικὸ πόνο ἔχει ξεφωνηθῆ ὁ τραγικὸς αὐτὸς ἀποχαιρετισμὸς ἀπὸ τὰ γειτονικὰ περιγιάλια τῆς Λέσβου, πὸν ἔχουν τὴν πικρὴ Μοῦρα ν' ἀτενίζουν καθημερινά, ἀδιάκοπα, ἐγγύτατα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τ' ἀκρογιάλια, τῶν Χαμένων Πατρίδων τὴ φωτιά καὶ τὴ στάχτη, τὸ αἷμα καὶ τὸ δάκρυ, τὴν ἀναπόλησι, τὴ νοσταλγία καὶ ἄχ ! ναί, τὸ τραγικώτερο : τὴν ἐλπίδα τοῦ ξαναγυρισμοῦ ! Ἐλπίδα πὸν δὲν τὴν πνίγουν τὰ κύματα τῆς Γῆς, γιὰ τὸν τοὺς τὸ ἀπαγορεύουν τ' ἄστρα τ' Οὐρανοῦ !

Καὶ τελειώνω μὲ τὸν δικό μου ἀποχαιρετισμὸ στὸν Ἡλία Βενέζη, πὸν σὰν λυγμὸς ξέσπασε στὰ στήθη μου, ὅταν ἔμαθα στὴ Νάυπακτο, πὸν βρισκόμουν, τὸ θάνατό του, τὴν ἀθανασία του...

Μνήμη Ἡλία Βενέζη

4.8.1973

Δὲ σοῦ ἔπεσε, ὄχι, τὸ χρυσὸ κοντύλι σου ἀπ' τὸ χέρι !
 Ὡς τὴ στερνὴ στιγμὴ μὲ αὐτὸ πολέμησες τὸ Χάρο
 Γενναῖα τὸ διασταύρωνες μὲ τὸ ψυχρὸ σπαθί του
 γιὰ τὴ Ζωὴ παλεύοντας καὶ ὄχι γιὰ τὴ ζωὴ σου.
 Γιατὶ ἀγαποῦσες τὴ Ζωὴ τοῦ Κόσμου καὶ τοῦ Ἀνθρώπου
 ἀπ' τὴ δική σου πλιότερο — χαρὰ σου ἢ χαρὰ τους
 καὶ ὁ πόνος τους βαθύτερος δικός σου πόνος ἦταν.
 Μεγάλος καὶ ἀδαπάνητος τῆς ἀνθρωπιᾶς σου ὁ πλοῦτος !
 Ὅμως σφιχτός σου καὶ ὁ δεσμὸς μ' αὐτὴ τὴ Γῆ πὸν ζοῦσες,
 τὴ Γῆ σου τὴν Αἰολικὴ καὶ τῆς Ἑλλάδας ὅλης . . .
 Δικὰ σου ἦταν τὰ κύματα τοῦ Αἰγαίου καὶ δικὰ σου
 τὰ γνάμια τῶν προγόνων σου στὰ Κιμντένια Ὅρη.
 Ὡ, πόσο θ' ἀγωνίστηκε γιὰ νὰ σὲ ξερριζώσει
 ὁ Χάρος ἀπ' τὰ χῶματα τοῦ Ἑλληνικοῦ μας εἶναι !
 Κι ὦ, μὲ ποιὸ ἄλγος θὰ ἔφυγε στὸν Οὐρανό ἢ ψυχὴ σου
 στὸ χάος ἀνεμίζοντας τὶς ξεκομμένες ρίζες ! . .
 Μὰ ἡ Γῆ σου δὲ σὲ λησμονᾷ ποτέ ! Κοιμήσου τώρα,
 χωρὶς τὴν ἀγωνία τοῦ νοῦ καὶ τῆς γραφῆς τὴν ἔνοια,
 στὴν Ἐφταλοῦ σου, ἔχοντας καρσὶ τὰ Κιμντένια . . .